

втратити свій пізнавальний потенціал і взагалі вийти із наукового обігу. Цілком ймовірно, що умовах утвердження нових форм стандартизованої зайнятості, які будуть базуватись на актуалізації не лише нових інституціональних, але й позаінституціональних комунікативних чинників і стимулів соціальної активності (самореалізації, самозайнятості, громадянського заохочення, «капіталу без праці» та ін.), новим концептом, який витіснить на наукову периферію категорію «праця», стане категорія «соціальна участь» (social participation).

Список використаних джерел

1. Социологическая энциклопедия: В.2 т. Т.2 / Руководитель научного проекта Ю.Г.Семыгин; Главный редактор В.Н.Иванов. – М.: Мысль, 2003. – 863с.
2. Социология: Энциклопедия /Сост.: А.А.Грицанов и др.- Мн.: Книжный дом, 2003.- 1312с.
3. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М.Гвишиани, Н.И.Лапина.– М.: Прогресс, 1988.– 414с.
4. Лукашевич Н. Основы социологии труда. / Николай Лукашевич - К.: МАУП, 1994.- 144с.
5. Дикарева А.А., Мирская М.И. Социология труда: Учеб. пособие. / А.А.Дикарева, М.И.Мирская . - К.: Высш. школа, 1989. - 304 с.
6. Штольберг Р. Социология труда. / Р. Штольберг. - М.:Прогресс,1982. - 248с.
7. Аберкомби Н., Хилл С., Тернер Б. С. Социологический словарь. /Н.Аберкомби, С. Хилл, Б.С. Тернер / Пер. с англ. ред. С.А.Ерофеева. - Казань: КГУ, 1997.-420с.
8. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. /Ульрих Бек /Пер. с нем. В.Седелникова и Н.Федотовой. - М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384с.
9. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Жан Бодрийяр. – М.: Добросвет, 2000. - 387с.
10. Бауман З. Индивидуализированное общество / Зигмунт Бауман. - М.: Логос, 2002. – 390с.
11. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою. Лекції на тему політики свободи у ХХІ столітті / Ральф Дарендорф. - К.: Вид. дім «Киево-Могилянська Академія», 2006. – 109 с.
12. Мартен Д., Мецжер Ж-Л., П'єр Ф. Метаморфози світу. Соціологія глобалізації / Домінік Мартен, Жан-Люк Мецжер, Філіп П'єр; Пер. з фр. Є.Марічева. - К.: Вид дім « КМ Академія», 2005. - 302с.

Отримано 08.08.2014 р.

УДК: 316.334.56

Малес Л.В. °

Київський національний університет імені Т.Шевченка, факультет соціології, доктор соціологічних наук

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ ХХ СТОЛІТТЯ НА КАРТІ СУЧАСНОЇ СТОЛИЦІ

У статті на матеріалі урбанонімів міста Києва продемонстровано зміни створення та використання символічного простору для утвердження держаної ідеології. Авторкою виділено шість хронологічних періодів. Демонструється, що в ХХ столітті створення і зміна урбанонімів відбувається не стихійно, а адміністративним шляхом. Внаслідок цього відбувається зменшення інформативної та ідентифікуючої функції урбанонімів та збільшення їх ідеологічного значення. Населення міста відчужується від своєї вулиці, свого місця проживання

Ключові слова: *символічний простір, урбанонімія, місцеві топоніми, функція урбаноніму, політика номінувань, топонімічний пам'ятник*

В статье на материале урбанонимов города Киева продемонстрированы изменения создания и использования символического пространства для утверждения государственной идеологии. Авторкой выделено шесть хронологических периодов. Демонстрируется, что в XX веке создание и изменение урбанонимов происходит не стихийно, а административным путем. В результате этого происходит уменьшение информативной и идентификационной функции урбанонимов и увеличение их идеологического значения. Население города отчуждается от своей улицы, своего места проживания.

Ключевые слова: *символическое пространство, урбанонимия, местные топонимы, функция урбанонима, политика номинирования, топонимический памятник*

In the article on the material of urbanonymy of Kiev demonstrated changes in creating and using a symbolic space for the approval of the state ideology. The author identifies six chronological periods. It is demonstrated that in the twentieth century, the creation and modification urbanonymy are not spontaneously, but by administrative means. This results in a reduction informative and identifying the functions of urbanonymy and magnification ideological function. The city's population is alienated from own streets, own place of life, is formed an abstract patriotism, but any local is condemned.

Keywords: *symbolic space, urbanonymy, local toponyms, function of the urbanonym, nomination policy, toponymic monument*

Актуальність. В останні місяці – так стиснувся нині час – спостерігаємо значне зростання активності в символічному просторі, зокрема, щодо перейменувань вулиць міст України на честь героїнь та героїв Євромайдану чи їх узагальненої назви „Небесна сотня” [1-4]. Досі точаться дискусії про форми та зміст її пошанування. А щодень приносить звістки про загиблих на Сході України, і питання збереження пам’яті про ці події ще лиш чекає своїх обговорень (це будуть меморіали, культові споруди, пам’ятники, дошки, парки чи що інше). Ми маємо грандіозний досвід гранітно-одіозного закарбування імен і подій, нині почали звертати увагу на інші практики, уже поширені в світі. Які наслідки першого і які підстави для другого – це нині варто всебічно досліджувати, зокрема, соціології.

Стан символічного простору наочно передає загальну ситуацію в суспільстві, недарма останнім часом такої популярності зажили карти взаємного накладання ареалів населених пунктів, де досі стоять пам’ятники Леніну, чи центральні вулиці носять його ім’я та імена інших радянських вождів, із ареалами голосування за партію регіонів, осередками сепаратизму тощо.

Однією з особливостей топонімії є те, що на відміну від меморіалів, від інших символічних об’єктів, вона легко вихолощується, лишаючи по собі лише знакову оболонку, яка може наповнюватись будь-чим, як у випадку конкретного пойменування¹, так і цілого символічного простору міста, котре протягом останнього століття відчужувалося від місця і життя містянок та містян.

Урбанонімія, здавалося б, найкоротший із текстів цього простору, проте її відчитування досить багате та інформативне. Тому **метою та завданнями** нашими у даному разі буде продемонструвати, що урбанонімія добре піддається статистичному аналізу, завдяки чому можемо виявляти певні латентні прихильності та стратегії суб’єктів пойменування за шерегою конкретних назв.

---

¹ На Солом’янці досі кажуть, що ярмарок сільгосппродукції буде на Урицького, а не на вул. Митрополита Липківського, особливо не асоціюючи так маркований простір із життєписом чекіста Мойсея Урицького.

Для цього був створений масив даних на базі інформації довідників, карт та документів з відповідними рішеннями міськради Києва. Генеральна сукупність усіх урбанонімів міста Києва (без зниклих) станом на 2013 рік зафіксована на рівні 1919 назв. Для опису кожної з урбанонімічних одиниць у масиві створено понад 80 ознак. Одні з них передбачають фіксацію більш-менш сталих параметрів: тип міського об'єкту (вулиця, бульвар, набережна); належність до адміністративних районів, місцевостей; розташування та величина (обраховується через географічні координати); транспортна значущість тощо.

Динаміку ж урбаноніму визначають акти поймавання, куди входять як надання нової назви безіменному об'єкту (в тому числі „номерним” та „Новим” – так у 1955 році поймавання носили переважно характер надання унікальних назв кільком сотням „нових” вулиць, що виникли в попередні кілька років), так і перейменування, відновлення, а також уточнення назви (напр., Бесарабська площа з 2012 року стала Бессарабською).

Зміст урбаноніму може бути описаний різним чином, максимально фіксуючи ті сенси, які закладалися чи відчитуються у соціокультурних контекстах певного часу. Це сфера, з якої взяте поймавання (ім'я особи з політичної царини, з мистецької царини і т.д.; географічна назва місцевості, українських теренів, світових; абстрактні назви мілітарного, соціального, ліричного характеру тощо), ступінь пов'язаності назви із даною місцевістю, містом, країною. А також, виходячи з того, що з кінця XIX століття урбанонімія Києва формувалася не стихійно, а адміністративним шляхом, то необхідними стають такі оціночні характеристики як рівень заангажованості урбанонімічної назви щодо соціополітичного контексту часу та, у випадку перейменування, відношення ідеологічної компоненти старої назви до нового часу (від неприйнятної через нейтральну до прийнятної).

Варто зазначити, що деякі київські вулиці були удостоєні п'ятикратного, шестикратного перейменування (наприклад, площа Контрактова (1795) – Олександрівська (1869) – Червона (1919) – Контрактова (1944) – Червона (1955) – Контрактова (1990)), а деякі урбаноніми виявились такими, що „виживали” за будь-якої влади, такі знаходимо на тому ж Подолі: Волоська, Щекавицька, Іллінська, Борисоглібська. Тому в масиві кожна з назв одного і того ж міського об'єкту фіксується в прив'язці до року поймавання в ознаці „назва-№” (йде їх зворотній відлік від сучасної) й кожна описується у всіх уже згаданих категоріях.

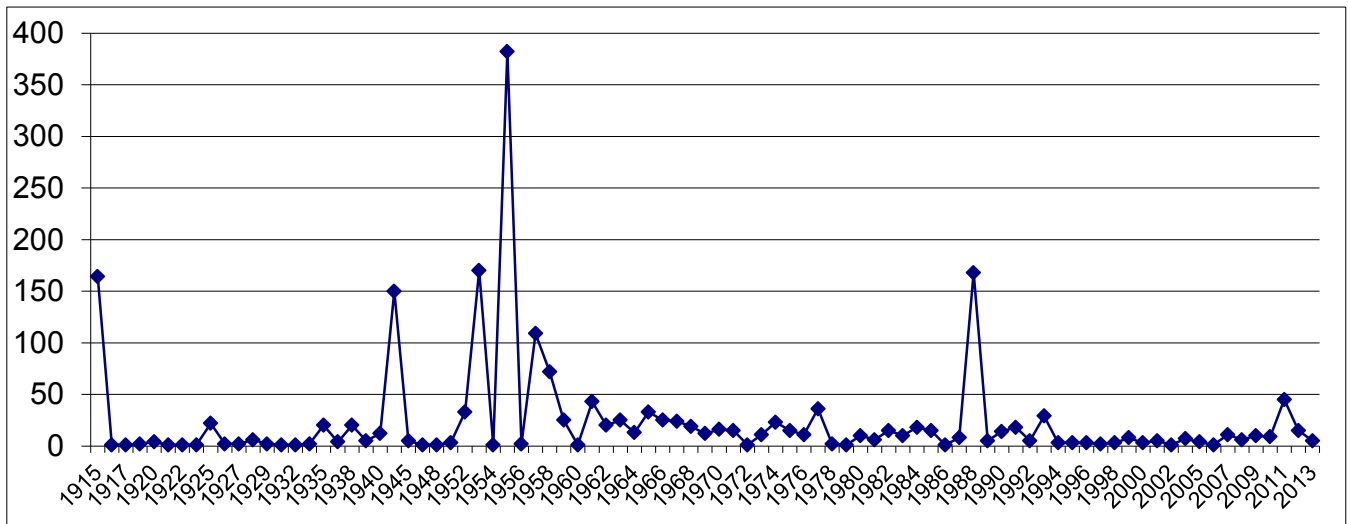
І це ще далеко не всі можливості наповнення такого масиву, адже також можна піддавати детальнішому аналізу інформацію про джерело, з якого походить урбанонім, наповненість фізичного простору даного міського об'єкту знаковими установами, місцями, „залюдненість” і ще багато чого.

Проте вже наявні параметри масиву досить значні і потребують багато часу для вивірення та ретельного опрацювання, адже на базі первинних ознак, сформованих із зовнішніх джерел інформації, в процесі аналізу відбувається побудова нових: ступінь центральності, просторові кластери, агреговані у фактори ознаки, різноманітні типології. Утворення їх може йти за логікою статистичної поведінки самих даних, або з додаткової інформації, яка накладається на масив для перевірки своєї відповідності.

Так свідчення про зміну стихійного на адміністративне формування урбанонімії можна почерпнути як і з документальних джерел [5, 3-8], так і шляхом

аналізу розподілу ознак, які вказують на „закоріненість” назв, адже з кінця XIX століття постійно зменшувалася частка пов'язаних із безпосередньою місцевістю (специфічні ознаки території, назви мешканців, мікротопонімія, назви знакових об'єктів) на користь абстрактної урбанонімії та тієї, що була пов'язана із далекими теренами України, колишнього СРСР та всього світу.

Продемонструю поєднання обох варіантів у ході виокремлення хронологічних зрізів урбанонімічної активності, для аналізу їх ідеологем у символічному просторі сучасного Києва.

Графік 1. Розподіл урбанонімії сучасного Києва за роками виникнення (станом на 2013 рік).

На Графіку1 помітні „стрімкі піки” поряд із загалом невеликою урбанонімічною активністю у більшість років минулого століття. Перший – це так званий стиснутий хвіст усіх давніших поїменувань (XIX століття і вглиб віків) до умовної границі 1915 року. Далі графік „припадає” до осі абсцис, оскільки протягом перших десятиліть радянської влади у місті воно не стільки розбудовувалося, як перейменовувалося, а за тих скромних масштабів і не багато треба було, враховуючи ще подальші ревізії „революційного запалу”, то й загалом цей час лишає досить мало слідів на мапі сучасного міста.

Наступний пік зумовлений різким збільшенням урбанонімічної активності у місті 1944 року, коли радянська влада поновлює свої позиції після перебування міста під німецькою адміністрацією, яка перелицювала урбанонімію міста на свій лад¹. Окрім того, частина міста була поруйнована, а різке зменшення і зміни складу мешканців послабили опірність громади до радикальних змін як фізичного, так і символічного простору, що давало змогу владі значно довільніше його перепланувати та перейменовувати.

Далі три вершини п'ятдесятих (1953, 1955 та 1957 роки) відображають масштаби розбудови міста і його „списочне” поїменування. Переважно це були назви для нововиниклих вулиць, проте не оминалися увагою і доперейменування чи ревізії уже перейменованих.

Ще одна вершина несподівано вигулькнула у 1988 році, хоча в цей час місто і продовжувало доростати масивами, проте темпи будівництва були не порівнянні

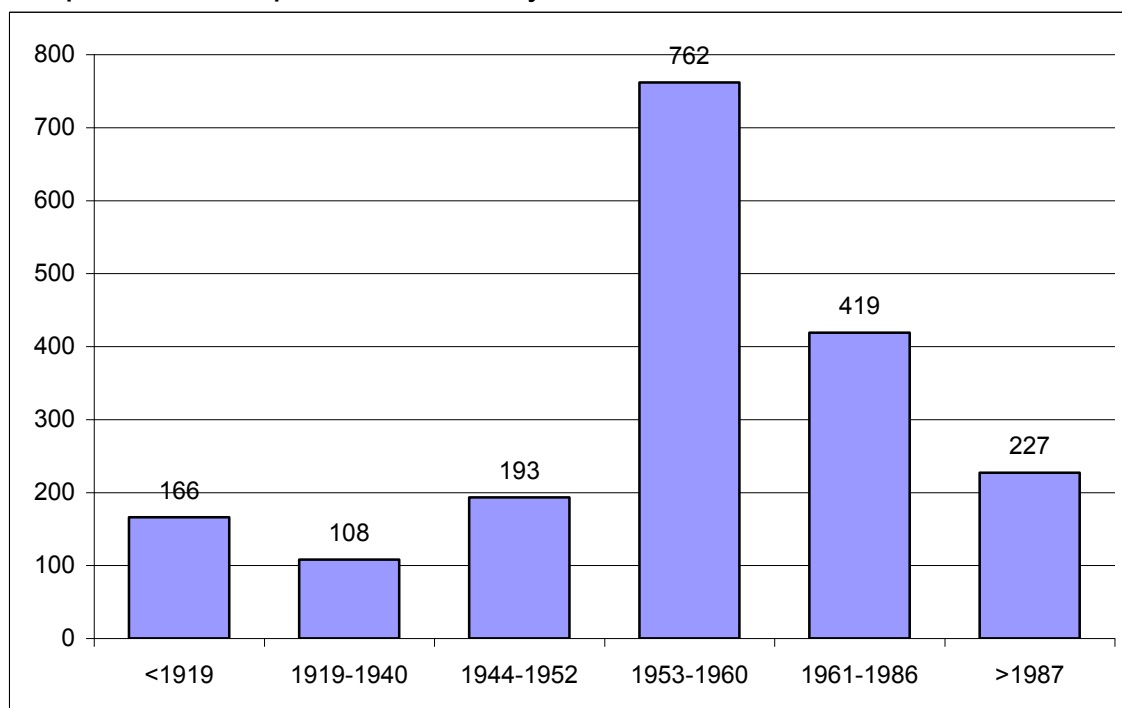
¹ Ця інформація не фіксується в довідниках вулиць міста та заслуговує окремої розвідки. Тож 1941-1943 роки просто випали із хронології.

із серединою ХХ століття. Як виявилось, саме в цьому році площа Києва була доточена трьома поселеннями: Бортничі, Жуляни і Троещина [6] – так на карті міста знову з'явилися вожді революції, але не в центрі, як очікувалося, а формуючи скупчення на околицях столиці. Оскільки рік у даному випадку відповідає не часу поймавання, а даті приєднання та щоби не вносити цим плутанину при дослідженні просторових структур розвитку символічного простору міста, урбаноніми цих поселень (165 одиниць) були вилучені з масиву.

Відповідно тексту Указу Президії Верховної Ради УРСР [6] площа згаданих поселень планувалася використовуватися під житлове та промислове будівництво. Проте ці плани були суттєво скориговані глобальнішими політико-економічними пертурбаціями наступного десятиліття, більшість сільської забудови досі існує, натомість довкола них та на території інших навколокиївських місцевостей почали виростати котеджні містечка, які сформували свою мережу вулиць і, зокрема, в 2011 році отримали свої назви [7-9]. Так утворився останній на сьогодні пагорб на тлі загалом незначної урбанонімічної активності останніх років.

Варто відзначити, що за часів незалежності поймавання і серед них перейменування в Києві, попри позірне враження масштабності, порівняно були незначними. Але, оскільки вони переважно стосувались центру, де ми не стільки живемо, скільки перебуваємо, то торкнулися майже усіх киян, не дивно, що чимало людей досить дражливо на це реагували.

Тож для нашого аналізу було виділено в ХХ столітті шість хронологічних періодів відповідно до значущих історичних подій і сплесків урбанонімічної активності (Діаграма 1). Певно, що даний розподіл може ще уточнюватися, але, якби керувалися лиш відповідністю їх змінам влади, то мали б менше, а слідували б кожному сплеску в даних – то більше, ніж потрібно, проміжків. Їх репрезентація стратегій використання символічного простору та ідеологем поймавань проявиться при подальшому аналізі.

Діаграма 1 “Кількість поймавань у виділені хронологічні періоди”

Перший з виокремлених періодів – урбаноніми до 1919-го року. Це були у більшості максимально пов'язані з місцевістю поймавання (Таблиця 1)¹. Виникали вони спонтанно: відмікротопонімні, за культовими спорудами, власниками, специфікою населення (Таблиця 2) – і адміністрацією лише фіксувалися. Хоча центр Києва уже був добре освоєний і маркований в душі Російської імперії. Це була топографія місцевих домінуючих суб'єктів (перших осіб, землевласників, міського і губерньського керівництва, визнаних владою людей свого часу) та самої місцевості крізь призму її причетності до перших (Катерининська вулиця, Бібіковський бульвар, Петрівська алея).

Таблиця 1 - „Пов'язаність з місцевістю у різні хронологічні періоди”²

пов'язаність з місцевістю	хронологічні періоди					
	<1919	1919-1940	1944-1952	1953-1960	1961-1986	>1987
тісно з місцевістю	52,40%	31,50%	23,30%	10,80%	8,40%	27,00%
пов. з місцевістю	19,90%	19,40%	20,20%	13,40%	12,90%	18,60%
тісно пов. з Києвом	2,40%	9,30%	2,60%	3,80%	30,10%	23,50%
пов. з Києвом	3,60%	3,70%	3,60%	4,50%	12,40%	4,90%
пов. з Україною	6,60%	7,40%	21,80%	25,50%	11,90%	9,70%
поза Україною	3,60%	13,00%	8,30%	26,90%	16,20%	3,50%
непов'язані з терит.	11,40%	15,70%	20,20%	15,20%	8,10%	12,80%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Надалі, з повною монополізацією владою номінування змінюється міра пов'язаності урбанонімії з територією. Протягом усього століття тісно пов'язані з місцевістю назви різко йдуть на спад. А це якраз ті, що мають потенціал вказівної функції для гостей і мешканців міста, а також відіграють ідентифікуючу роль для місцевої громади. В цій рисі політики адміністрування урбанонімії нічого дивного, адже це цінний символічний ресурс, який можна використати й інструментальніше. Внаслідок цього відбувається розгерметизація символічного тексту міста, він включається у політичні дискурси.

Проте в останньому зі спостережуваних періодів, як видно з даних Таблиці 1, відмікротопонімний тип урбанонімів знову різко зростає. Навряд чи це наслідок активізації громади у процесах поймавання (хоча процедура громадських слухань і запроваджується), скоріш, – свідомо політика „повернення до витоків”. Такі урбаноніми уже не „прозорі”, бо не „говорять” про конкретні особливості місцевості чи мешканок і мешканців, а лиш мають фльор давності чи навіть екзотичності (вулиці Милославська, Радунська, Будищанська, Лисківська). Варто зауважити, що стратегія номінування зламау століть уникає виходу за межі міста, й воно знову зосереджується на своїй особливості та особистостях.

¹ Тут і далі в рядку чи густу крапку позначені пріоритети часу, сірим позначені високі порівняно з іншими періодами частки категорії, а блідо-сірим – порівняно низькі.

² Тут і далі наведені таблиці чи окремі значення з двомірних розподілів, які мають значущий зв'язок між заданими ознаками.

Радянський довоєнний слід складають урбаноніми, які нам залишилися з 1919-го по 40-ві роки. Найбільші зміни тут відбувалися із 1919-го по 1927-й рік, за це десятиліття змінилась основна урбанонімія центру Києва зафіксувавши нові порядки. Також завершується впорядкування стихійної урбанонімії – символічний простір міста стає повністю адміністрованим. Це необхідно для подальшого ідеологічного перелицювання урбанонімії міста. Але також ця підконтрольність усіх адрес давала змогу не загубитися в безіменних чи тотожних за назвою провулках не лише командам медичної чи пожежної служб, а й, що важливіше для ідеї паноптикуму тоталітарного правління, органам правопорядку і держбезпеки. Відтепер політика номінувань у місті керувалася не лише чинником тутешності, такими іншими чинниками стали ідеологічні, ширші політичні та культурні впливи (Таблиця2). Це помітно навіть, ще раз наголошу, у випадку аналізу сучасного стану урбанонімії Києва, тобто залишених слідів різних періодів.

Далі виділяється післявоєнне десятиліття: 1944-1952 роки – найбільше з-поміж інших воно примітне абстрактними номінаціями. Обжиті фізичний та соціальний простір як джерела смислів до символічного завдяки вказаним вище обставинам того часу демонстративно розриваються, щоби надалі бути заново освоєними через ідеологічні призми підвладності останнього.

Таблиця 2 - „Змістовна належність урбанонімів м.Києва у % до назв періоду”

Тип назви за змістом		Хронологічні періоди						Загалом
		<1919	1919-1940	1944-1952	1953-1960	1961-1986	>1987	
Імена діячів	давні іст.	3,0%	–	3,6%	2,6%	2,9%	2,2%	2,6%
	революції		8,3%	,5%	2,9%	8,1%	,4%	3,6%
	іі св. війни		,9%	,5%	3,9%	19,6%	1,3%	6,2%
	політики	2,4%	3,7%	,5%	,7%	5,5%	4,0%	2,5%
	науки		6,5%	3,1%	5,5%	10,0%	7,1%	6,0%
	літератури	4,8%	7,4%	8,3%	7,0%	16,2%	11,1%	9,5%
	мистецтв		7,4%	4,1%	3,9%	8,6%	17,3%	6,5%
Терито-ріальні	власники		,9%	,5%		,2%	1,8%	,4%
	місцеві	31,9%	13,9%	16,6%	7,0%	4,5%	15,5%	11,0%
	культов	6,6%	1,9%	1,6%	,5%	,2%	4,9%	1,7%
	України	6,6%	8,3%	21,2%	21,8%	3,6%	9,3%	14,0%
Абстрактні назви	неУкраї	3,6%	,9%	4,1%	15,0%	6,0%	3,1%	8,6%
	ідеології	4,2%	4,6%	7,3%	2,5%	1,2%	1,3%	2,8%
	мілітарні		5,6%	2,6%	1,8%	1,2%	1,3%	1,8%
	індустрії	8,4%	8,3%	6,7%	7,9%	3,6%	1,8%	6,1%
	професій	3,6%	3,7%	2,1%	3,4%	1,2%	,9%	2,5%
Інше Імена	соціальні	5,4%	6,5%	4,1%	2,9%	1,4%	,9%	2,9%
	ліричні	7,8%	7,4%	11,9%	9,4%	5,3%	13,7%	9,0%
		8,4%	2,8%	,5%	,8%	,7%	1,8%	1,7%
		3,0%	,9%		,5%		,4%	,6%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Починаючи з післявоєнних років, як видно зі зміни пропорцій категорій назв у Таблиці2, на контури міста наноситься карта країни, а далі (у 50-ті) і щонайширших просторів СРСР і соцтабору. Враховуючи, за четвертий відтинок – 1953-1960-рр – було сформовано 40% урбанонімії сучасного Києва, то ці 36,8% республіканської та союзної топонімії суттєво вплинули на загальний текст міста:

було використано 166 одиниць української географічної номенклатури і 114 зарубіжної (переважно РФ).

Ще пізніш – у 1961-1986 рр. – географічна агітація йде на спад, її заміняє інша тенденція. Період від 60-х до початку кінця Радянського Союзу (умовно взятий як 86-й рік) – це перетворення символічного простору міста на некрополь. Все більше набуваючи інструментальної функції, урбанонімія використовується владою не лише для потреб пропаганди радянської ідеології серед широкий мас (це можна робити абстрактними поймаваннями – Пролетарська, Радянська), своєї масштабності та моці, а й для заохочення лояльності інтелігенції через пошанування найвідданіших з них. І можна це робити не лише традиційним шляхом встановлення пам'ятників, меморіальних дощок, а й уділяючи їм цілі вулиці, творячи таким чином топонімічні пам'ятники (вул. Андрія Головка, Ярослава Галана, Андрія Малишка).

Ще однією ознакою запровадження такої стратегії виявляється те, що поймавання на честь осіб у попередні періоди були не лише значно рідшими, а й стосувалися не місцевих, у більшості випадків (особливо в період 1952-1960 року) неукраїнських і ніяк не дотичних до України діячок та діячів. Натомість у 60-80 ті бачимо сплеск такого типу вшанувань (71% урбанонімів на честь конкретних людей) і у 80% вони стосуються саме „нерядових” киянок і киян (50-70%) чи ж тих, хто так чи інакше пов'язані своїм життям та діяльністю з містом. Більше третини з них – це люди науки, красного письменства і різних мистецтв. Ця пильна увага до людей мистецтва та науки не кореспондується із економічною підтримкою чи політичним впливом інтелігенції в СРСР. Навпаки, їх головний набуток – це символічний капітал, їх ім'я, що використовується державою задля потреб власної пропаганди та агітації.

Не менш типово для становлення тоталітарного режиму вдаватися до мілітаризації суспільства і урбанонімічний простір відображає цю тенденцію. Зі зміною влади на радянську і перебрання повністю у свої руки символічного простору міста як ідеологічного інструменту мілітаризація постійно була присутня. Вона втілювалася у створенні пантеону новітніх героїнь та героїв революції (у другий період їх було найбільше – 8,3%), а також збереженні ще імперської прихильності до мілітарних назв як об'єктів з конкретної місцевості чи загальників (7,3% у післявоєнні роки). Проте в абсолютних числах це не такі вже й великі номенклатури найменувань, хоча на тлі ще не розрослого масивами міста вони й відігравали свою роль.

А ось коли воєнні дії майже стерлися з пам'яті, їх свідки замінилися новими поколіннями, бачимо, що тема війни починає звучати уже не абстрактно, малими натяками (Арсенальний, Госпітальна, Лагерна, Бастіонна, Землянський), вулиці міста масово заповнюють „мертві зі зброєю”: революціонери, чекісти, але найбільше військові II Світової (маршали, генерали, полковники чи „прості” герої Радянського Союзу). Якщо в масовій забудові 50-х 50 таких назв розійшлися районами і розчинилися в сотнях географічних, то на відтинку 1961-1986 років цих урбанонімів більше сотні – кожен четвертий. Виведення воєнних на карту міста в цей час суголосне політиці партії щодо загальної організації символічного простору (встановлення монументів, запровадження святкувань тощо).

Протягом усього XX століття місто постійно приростає, хоч з різною інтенсивністю, і хвилі поймавань накочуються одна на одну, породжуючи у

центральних районах мозаїку пріоритетів різних епох, а по прилеглих житлових масивах розходяться колами чи острівцями відповідно до часу освоєння територій. Тож, знаючи роки забудови, можемо вгадати якими будуть вулиці в цьому кварталі, і навпаки, за урбанонімами діагностувати рік. Бо, коли потрапляємо в оточення Севастопольської, Сімферопольської, Ялтинської, Сормовської, Новоросійської з Нової Дарниці, то знаємо, що це була забудова 50-х -60-х років. Проїжджаємо трохи далі – на Харківський масив, і там нас зустрічають імена Драгоманова, Ревуцького, Бажана, Ахматової – це 80-тих років, а Срібнокільська, Княжий затон, приміром, уже 90-ті. Такий самий порядок можемо спостерігати і на прикладі півночі Лівобережжя та в інших районах міста.

Цей порядок являє нам історію соціокультурних змін у політиці номінації. Так з часів Перебудови влада переключилася з прямої агітації своєї ідеології на більш гуманітарні цінності, пошановуючи імена мисткинь та митців далекого закордону, чи російських, неглюорифікованих попередньою владою (Драйзера, де Бальзака, Цветаєвої, Маяковського). А влада незалежної України своїм пріоритетом обирає національне відродження, вторячи при цьому романтизму XIX століття із його „ґрунтівством”, що, як вище згадувалося, втілювалося у відмікротопонімних урбанонімах 90-х, проте далі перейшла до закарбування пантеону національної героїки (Пилипа Орлика, Олени Теліги, Олесья Гончара, героїв Крут), та присвоєння імен діячок і діячів сучасності (Олександра Білаша, Андрія Сови, Костянтина Хохлова, Ольги Юровської), що нагадує вже знайомі з СРСР стратегії номінування.

Висновки. Тож нині, внаслідок дії стратегій та пріоритетів різних періодів, які спрямовували хвилі перейменувань по існуючій забудові, ми отримуємо майже постмодерне розмаїття, де на одній невеликій ділянці Печерська, від Арсенальної площі і вглиб, ми можемо потрапити до „метропольної” вулиці Московської, потім до пореволюційної імені більшовика Іванова, з неї на анафемованого РПЦ вулицю найбільшого благодійника Києво-Печерської Лаври Івана Мазепи, але, за площею Слави, опиняємося вже на здавалося б нейтральній Лаврській, яку за одну ніч перейменовували задля того, щоб зустріти В. Гундяєва.

Проте це багатоголосся, котре стрічаємо в старих, зазвичай центральних частинах міста, відображає не так багатокультурність країни чи краю, як нашарування супротивних ідеологем минувшини, застиглих в політичних баталіях сучасності.

Це свідчить про незавершеність процесу осмислення і критичного аналізу тоталітаризмів нашої імперської та радянської минувшини, інакше дивно пояснити небажання знання та байдуже ставлення населення до мешкання в просторі, присвяченому очільникам та поплічникам злочинів тоталітаризмів, імперської доцентровості та мілітаризованості. Більш того, це ставлення стає однією з ознак як несформованої громадянської позиції, так і несформованості відчуття громади як суб'єкту урбанонімотворення. А така позиція мала б не лише пропонувати актуальні номінації, а й формувати здатність до самостійної оцінки ідеологем, давати опірність маніпуляціям. Натомість маємо відчуження більшості населення від символічного тексту власного міста, найближчої до дому місцевості, що було вигідне тоталітарній системі для формування „абстрактного патріотизму”, бо ж будь-який конкретний, закорінений таврувався буржуазним

націоналізмом. Проте, з іншого боку, можливо, така строката карта міста засвідчує відсутність у нинішній ситуації в Україні реалізації нової тоталітарної стратегії.

Список використаних джерел

1. У Чернівцях з'явилися вулиці Небесної Сотні та Героя України Олександра Щербанюка [Електронний ресурс] // Буковинська правда Режим доступу: <http://bukpravda.cv.ua/news/chernovtsy/item/14678-y-chernivtshch-z-yavylisya-vulicity-nebesnoy-sotni-ta-geroya-ukrayinioleksandra-shcherbanyuka.html> Дата публікації 06.03.2014.
2. У Каневі вулицю Леніна перейменували на вулицю Героїв Небесної Сотні [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/articleprintview/25322423.html> - 05.04.2014
3. У Дніпропетровську площу Леніна перейменували на Героїв Майдану [Електронний ресурс] // Укрінформ Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/u_dnipropetrovsku_ploshchu_lenina_pereymenuvali_na_geroiiv_maydanu_1941475 - 24.05.2014
4. Опозиціонери Вірменії "перейменували" площу Януковича на площу Нігояна [Електронний ресурс] // УНІАН. Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/887551-opozitsioneri-virmeniji-pereymenuvali-ploshchu-yanukovicha-na-ploshchu-nigoyana.html> - 21.02.2014.
5. Вулиці Києва. Довідник / За ред. А. Кудрицького. – К.: „Українська енциклопедія” імені М. Бажана, 1995. – 352 с.
6. Про розширення меж міста Києва. Указ Президії Верховної Ради УРСР № 6486-XI від 26 серпня 1988 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/UP886486.html Дата публікації 23.05.2001.
7. Про найменування нових вулиць та провулків у котеджному селищі "Деснянське" в Деснянському районі м. Києва. Рішення Київської міської ради № 156/5543 від 28 квітня 2011 року // Хрещатик. — № 88 (3913). — 2011. — 21 червня. — С. 5.
8. Про найменування нових вулиць у мікрорайоні Чапаєвка в Голосіївському районі міста Києва. Рішення Київської міської ради № 189/5576 від 25 травня 2011 року // Хрещатик. — № 109 (3934). — 2011. — 29 липня. — С. 6.
9. Про найменування вулиць у місті Києві. Рішення Київської міської ради № 190/5577 від 25 травня 2011 року // Хрещатик. — № 80 (3905). — 2011. — 3 червня.

Отримано 05.08.2014 р.

УДК 316.286:42

Артеменко С.Б. °

Київський національний університет імені Вадима Гетьмана, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри політології і соціології

ПРОЛЕГОМЕНИ ДО РОЗУМІННЯ ОБРАЗУ СОЦІАЛЬНОГО ЧАСУ В КОНЦЕПЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ Ю.ГАБЕРМАСА

В статті розглядаються основні ідеї образу соціального часу в концепції комунікативної раціональності Ю.Габермаса. Автор акцентує увагу на змістовних й структурних особливостях, фундаментальних ознак моделі соціального часу в уявленнях німецького вченого. Також в межах статті окреслюються пізнавальні обмеження й перспективи застосування габермасівських ідей соціального часу в соціологічному пізнанні загалом.